शोध निर्देशक : सरिता निरौला
पद : उप–प्राध्यापक

सेन्थेरेम, साउदी रियल, मृत्यु, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभाग,
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौंपत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
गंगामाया चेम्जोङ्ग
परीक्षा रोल नं. : १००९८
त्रि.वि. द.नं. : ९–१–१–२५१–२००८
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग
इलाम, २०७५

शोध निर्देशनको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत, महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम, नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दशौंपत्रको प्रयोजनको लागि शोधार्थी गंगामाया चेम्जोङ्गले रामप्रकाश समथिङको **'सेन्थेरेम, साउदी रियल, मृत्यु, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन'** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार गरी प्रस्तुत गर्नु भएको हो । निरन्तरको प्रयत्न तथा परिश्रमपूर्वक शोधखोज गरी तयार पारिएको यस शोधपत्रप्रति म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम, नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति

वि.स. : २०७५/११/१५

ई.सं. : २७ फेब्रुवरी, २०१९

....

सरिता निरौला

(उप-प्राध्यापक)

शोधनिर्देशक

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली विभाग, इलाम

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली विभाग

इलाम

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पसकी छात्रा गंगा माया चेम्जोङ्ले नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत **'सेन्थेरेम, साउदी रियल, मृत्यु, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन'** शीर्षकको शोध पत्रलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिको प्रयोजनका निमित्त स्वीकृत गरिएको छ।

मूल्याङ्कन समिति

उप - प्राध्यापक ....
विभागीय प्रमुख हस्ताक्षर

सरिता निरौला
उप - प्राध्यापक ....
शोध निर्देशक हस्ताक्षर

डिल्लीप्रसाद दुवाडी
सह - प्राध्यापक ....
बाह्य परीक्षक हस्ताक्षर

मिति
वि.स. : २०७५/११/२३
ई.सं. : ७ मार्च, २०१९

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र एम्. ए. नेपाली दोस्रो वर्षको मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत दशौं पत्र पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो । सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन शीर्षकको यो शोध तयार पार्न, शोधपत्रको शीषर्क चयन, सामग्री सङ्कलन, परिमार्जन तथा परिस्कृत तुल्याई आवश्यक निर्देशन दिई उत्साह र प्रेरणा प्रदान गर्नु हुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु आमा सरिता निरौला ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यमा सहयोग गर्नुहुने विभागीय प्रमुख सरिता निरौलाप्रति म कृतज्ञ छु । साथै आफ्नो महत्वपूर्ण समयका बाबजुद पनि आवश्यक सल्लाह, सुझाव दिई सहयोग पुऱ्याउनु हुने विभागका गुरु ऋषीश्वर अधिकारीप्रति धेरै धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस अध्ययनलाई पूरा गर्न अनेक बाधा अड्चनको सामना गर्दै शिक्षा नै जीवनको मुल मन्त्र हो भन्दै शिक्षाको ज्योति फैलाउन प्रोत्साहन, विभिन्न क्षेत्रबाट सल्लाह प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने पूज्य पिता हर्कबहादुर चेम्जोङ्ग र पूजनीय माता खड्गमती लिम्बू र साथी मोहन लिम्बुप्रति सदा ऋणि छु । साथै शोध कार्यको सामग्री सङ्कलन गर्न सहयोग गर्नुहुने एम.ए दोस्रो वर्षका साथीहरुमा आभारी छु ।

अन्त्यमा यस कार्यका लागि शोधपत्रमा टङ्कनमा सहयोग गर्नुहुने दाई कल्याण बस्नेत साथै प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने अन्य वर्गहरु प्रति धन्यवाद प्रकट गर्दै प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति

वि.स. : २०७५/११/१५

ई.सं. : २७ फेब्रुवरी, २०१९

....

गंगामाया चेम्जोङ्ग

शोधार्थी

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

नेपाली विभाग, स्नाकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष

शोधसार

रामप्रकाश समथिङको सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्रलाई समग्र पाँच परिच्छेद भित्रको मूल शीर्षकको विभाजन गरी आवश्यक्ता अनुसरा विभिन्न उपशीर्षकहरुमा राखेर अध्ययन गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको पहिलो परिच्छेदमा शोध परिचय भन्ने शिर्षक राखिएको छ । शोधशिर्षक, शोधार्थी, शोधप्रयोजन, विषय परिचय, समस्याकथन, शोधको उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, शोधपत्रको औचित्य, महत्व र उपयोगिता, सामग्री सङ्कलन विधि, शोध विधि, अध्ययनको सीमाङ्कन, शोधपत्रको रुपरेखा जस्ता शीर्षक दिएर यो परिच्छेद तयार पारिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमा उपन्यासका सैद्धान्तिक पक्षको अध्ययन मूल शीर्षक रहेको छ । यसमा उपन्यासको संक्षिप्त परिचय, उपन्यासको व्युत्पत्ति, उपन्यासको परिभाषा, उपन्यासको स्वरुप, उपन्यासको वर्गीकरण, कथानकको आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण, शैलीका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण, धारागत आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण, उपन्यास रचनाका आधारभूत तत्वहरु, कथावस्तु, चरित्रचित्रण, परिवेश, संवाद, भाषाशैली, दृष्टिविन्दु, जीवनदर्शन, शीर्षक, नेपाली उपन्यासको ऐतिहासिक विकासक्रम र निष्कर्ष गरी विभिन्न उपशीर्षक राखेर दोस्रो परिच्छेद तयार पारिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेदमा रामप्रकाश समथिङको जीवनगत परिचय, व्यक्तित्व, औपन्यासिक यात्रा र प्रवृति मूल शीर्षक राखिएको छ । उपन्यासकार रामप्रकाश समथिङको जीवनको संक्षिप्त रेखाङ्कन, रामप्रकाश समथिङको व्यक्तित्व, साहित्यकार रामप्रकाश समथिङ्को औपन्यासिक यात्रा र निष्कर्ष जस्ता उप शीर्षकहरुमा छोटो चर्चा गरिएको छ ।

चौथो परिच्छेदमा सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन मूल शीर्षक रहेको छ । सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल, साहित्यकार उपन्यासहरुको परिचय, सामाजिक पक्ष, पात्र वा चरित्र, परिवेश, भाषाशैली, संवाद, दृष्टिविन्दु, कौतुहल, उद्देश्य, प्रवृतिगत आदिको चर्चा गरिएको छ ।

पाँचौ परिच्छेदमा उपसंहार राखिएको छ । सेन्थेरेम मृत्यु, साउदी रियल, साहित्यकार उपन्यासमा सामाजिक पक्षको अध्ययन विषयवस्तु मूल रुपमा उल्लेख गर्दै निष्कर्ष पडक्ति प्रस्तुत गरिएको छ साथै भावी कार्यका लागि सम्भावित शोधशीर्षक राखिएको छ । शोधपत्रको अन्त्यमा शोधपत्र तयार पार्दा सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा लिएको सन्दर्भ सामग्रीहरुको सूची तयार गरी राखिएको छ ।

गंगामाया चेम्जोङ्ग
शोधार्थी
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम
नेपाली विभाग, स्नाकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष

विषय सूची

शीर्षक	पेज नं.
परिच्छेद एक	
शोधको परिचय	
१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोधार्थी	१
१.३ शोधको प्रयोजन	१
१.४ विषय परिचय	१
१.५ समस्या कथन	२
१.६ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.७ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.८ शोधकार्यको औचित्य र महत्व	३
१.९ सामग्री सङ्कलन र शोध विधि	३
१.१० शोधकार्यको सीमाङ्कन	३
१.११ लघु–शोधपत्रको रुपरेखा	३
१.१२ समयावधि	४
सन्दर्भग्रन्थ सूची	
परिच्छेद दुई	
उपन्यासको सैद्धान्तिक पक्षको अध्ययन	
२.१ उपन्यासको संक्षिप्त परिचय	६
२.२ उपन्यासको व्युत्पत्ति	७
२.२.१ उपन्यासको परिभाषा	७
२.२.२ उपन्यासको स्वरुप	९
२.२.३ उपन्यासमा सत्य तथ्य र इतिहासको प्रस्तुती हुन्छ	१०
२.२.४ उपन्यासमा विविधता हुनु	१०
२.२.५ उपन्यासमा समाजको प्रस्तुतीकरण हुन्छ	१०
२.२.६ उपन्यासमा जीवनको प्रक्षेपण हुन्छ	११
२.२.७ उपन्यास गद्यमा लेखिने आख्यानात्मक साहित्यिक विधा हो	११
२.२.८ उपन्यासमा आफ्नै समाजशास्त्र हुन्छ	११
२.३. उपन्यासको वर्गीकरण	१२

२.३.१ विषयवस्तुका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण १२
२.३.२ कथानकको आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण १५
२.३.३ शैलीका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण १६
२.३.४ धारागत आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण १७
२.४ उपन्यास रचनाका आधारभूत तत्वहरु २१
२.४.१ कथावस्तु २२
२.४.२ चरित्रचित्रण २३
२.४.३ परिवेश २५
२.४.४ संवाद/कथोपकथन २५
२.४.५ भाषाशैली २६
२.४.६ दृष्टिविन्दु २७
२.४.७ जीवनदर्शन/उद्देश्य २८
२.४.८ शीर्षक ३०
२.५ नेपाली उपन्यासको ऐतिहासिक विकासक्रम ३०
२.५.१ प्राथमिक काल (१८२७–१९४५) ३२
२.५.२ माध्यमिक काल (१९४६–१९९०) ३२
२.५.३ आधुनिक काल (१९९१–हालसम्म) ३४
२.५.३.१ प्रथम चरण (वि.स. १९९१–२०१५) ३४
२.५.३.२ द्वितीय चरण (वि.स. २०१६–२०३५) ३५
२.५.३.३ तृतीय चरण (२०६६–हालसम्म) ३६
२.६ निष्कर्ष ३७

परिच्छेद तीन

रामप्रकाश समथिङको जीवनी परिचय

व्यक्तित्व, औपन्यासिक यात्रा र प्रवृत्ति

३.१ रामप्रकाश समथिङको जीवनको सङ्क्षिप्त रेखाङ्कन ३९
३.१.१ जन्म र बाल्यकाल ३९
३.१.२ शिक्षा दीक्षा ३९
३.१.३ पारिवारिक स्थिति र दाम्पत्य जीवन ४०
३.१.४ पेशा र आर्थिक अवस्था ४०

३.१.५ साहित्यिक प्रेरणा र प्रभाव ४०
३.१.६ साहित्यिक लेखन ४१
३.१.६.१ उपन्यास ४१
३.१.६.२ कथासङ्ग्रह ४२
३.१.६.३ कवितासङ्ग्रह ४२
३.१.६.४ लेख निबन्ध ४२
३.१.६.५ खोजमुलुक कृति ४३
३.१.६.६ मुक्तक सङ्ग्रह ४३
३.१.६.७ संस्करण ४३
३.१.७ पुरस्कार तथा मानसम्मान ४४
३.२ रामप्रकाश समथिङको व्यक्तित्व ४६
३.२.१ बाह्वय व्यक्तित्व ४६
३.२.२ आन्तरिक व्यक्तित्व ४७
३.२.२.१ साहित्यिक व्यक्तित्व ४७
३.२.२.२ साहित्येतर व्यक्तित्व ५१
३.३ साहित्यकार रामप्रकाश समथिङका औपन्यासिक यात्रा ५२
३.३.१ प्रथम चरण (वि.सं. २०४८–२०६४) ५२
३.३ २ द्वितीय चरण (वि.सं. २०६५–२०६९) ५३
३.३.३ तृतीय चरण (२०७० देखि हालसम्म) ५५
३.४ समथिङका औपन्यासिक प्रवृत्तिहरु ५७
३.५ निष्कर्ष ५८

परिच्छेद– चार

सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल साहित्यकार उपन्यासको सामाजिक पक्षको अध्ययन

४.१ सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल साहित्यकार उपन्यासहरुको परिचय ५९
४.२ सेन्थेरेम, मृत्यु, साउदी रियल, साहित्यकार उपन्यासको सामाजिक पक्षका आधारका अध्ययन ६०
४.२.१ सेन्थेरेम उपन्यासको सामाजिक पक्ष ६०
४.२.२ सेन्थेरेम उपन्यासका पात्र वा चरित्र ७०
४.२.२.१ सेन्थेरेम उपन्यासको प्रमुख पात्र ७१
४.२.२.२ सहायक पात्र ७५

४.२.२.३ गौण पात्र ७८
४.२.३ सेन्थेरेम उपन्यासको परिवेश ७९
४.२.४ सेन्थेरेम उपन्यासको भाषाशैली ८०
४.२.५ सेन्थेरेम उपन्यासको संवाद ८१
४.२.६ सेन्थेरेम उपन्यासको दृष्टिविन्दु ८२
४.२.७ सेन्थेरेम उपन्यासको कौतुहलता ८२
४.२.८ सेन्थेरेम उपन्यासको उद्देश्य ८३
४.२.९ निष्कर्ष ८४
४.३ “मृत्यु” उपन्यासको सामाजिक पक्ष ८४
४.३.१ मृत्यु उपन्यासका पात्र वा चरित्र ८८
४.३.२ प्रमुख पात्र ८८
४.३.३ सहायक पात्रहरु ९०
४.३.४ गौण पात्र ९१
४.३.५ मृत्यु उपन्यासको परिवेश ९२
४.३.६ मृत्यु उपन्यासको भाषाशैली ९३
४.३.७ मृत्यु उपन्यासको दृष्टिविन्दु ९३
४.३.८ मृत्यु उपन्यासको कौतुहल ९३
४.३.९ मृत्यु उपन्यासको संवाद ९४
४.३.१० मृत्यु उपन्यासको उद्देश्य ९५
४.३.११ निष्कर्ष ९५
४.४ साउदी रियल उपन्यासको सामाजिक पक्ष ९६
४.४.१ साउदी रियल उपन्यासमा पात्र वा चरित्र १०३
४.४.२ प्रमुख पात्र १०३
४.४.३ सहायक पात्र १०४
४.४.४ गौण पात्रहरु १०६
४.४.५ साउदी रियल उपन्यासको परिवेश १०७
४.४.६ साउदी रियल उपन्यासको भाषाशैली १०८
४.४.७ साउदी रियाल उपन्यासको दृष्टिबिन्दु १०८
४.४.८ साउदी रियल उपन्यासको कौतुहलता १०८
४.४.९ साउदी रियल उपन्यासको संवाद १०९

४.४.१० साउदी रियल उपन्यासको उद्देश्य १११०
४.४.११ निष्कर्ष ११०
४.५ साहित्यकार उपन्यासको सामाजिक पक्ष १११
४.५.१ साहित्यकार उपन्यासको पात्र वा चरित्र ११५
४.५.२ प्रमुख पात्र ११५
४.५.३ सहायक पात्र ११६
४.५.४ गौण पात्र ११९
४.५.५ साहित्यकार उपन्यासको परिवेश ११९
४.५.६ साहित्यकार उपन्यासको भाषाशैली १२०
४.५.७ साहित्यकार उपन्यासको दृष्टिबिन्दु १२०
४.५.८ साहित्यकार उपन्यासको कौतुहल १२०
४.५.९ साहित्यकार उपन्यासको संवाद १२०
४.५.१० साहित्यकार उपन्यासको उद्देश्य १२१
४.५.११ निष्कर्ष १२१

पाचौ परिच्छेद

उपसंहार एवम् निष्कर्ष

५.१ उपसंहार र निष्कर्ष १२३
सम्भावित शोधशीर्षक
सन्दर्भ सामग्री

सङ्क्षेपिकरण र चिन्ह प्रयोग

क) **चिन्ह प्रयोग**

चिन्हहरु	**अर्थ**
/	वा, र
–	योजक चिन्ह
:	विसर्ग
,	अल्पविराम
।	पूर्ण विराम
!	विस्मायादि बोधक चिन्ह
?	प्रश्नवाचक चिन्ह
“ ”	अर्धविराम
()	कोष्ठक
□	परिच्छेद समाप्त भएको चिन्ह
.	दबमलब/संक्षेपी रुप

ख)

सङ्क्षिप्त रुप	**पूर्ण रुप**
वि.सं.	विक्रम सम्बत्
ई.सं.	ईस्वी सम्वत्
एफ.एम	फ्रिक्वेन्सी मोडुलेशन
एम. ए	मास्टर अफ आर्ट्स्
एम. ए	मास्टर अफ आर्ट्स्
एस.एल.सी.	स्कूल लिभिङ सर्टिफिकेट
उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
डा.	डाक्टर
नं.	नम्बर
नि.मा.वि.	निम्नमाध्यमिक विद्यालय
प्र.म.	प्रधानमन्त्री
प्रा.	प्राध्यापक
पृ.	पृष्ठ
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
म.र.ब. क्याम्पस	महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस
सम्पा	सम्पादक
स्व.	स्वर्गीय
त्रि. वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय